

română în fața Occidentului și o culegere te texte originale la Iași: *Prelegeri și conferințe. 1992-1993*), prima carte în românește, zic, a văzut lumina tiparului anume acolo, unde despre limba română aproape 50 de ani nu s-a putut spune sau scrie nici un cuvânt și unde numele autorului era ca și interzis, căci nu putea fi nici citat cel puțin (în orice caz în *Энциклопедия советикэ молдовеняскэ* n-a putut fi inclus nici un articol cît de mic, iar în *Дикционарул енциклопедик* din 1989 figurează doar cu un articolaș de 8 rîndurile, opac și anost, plin de greșeli elementare).

Această primă carte, prin care marele lingvist de renume mondial este readus la baștină se numește *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică. Trei studii și a apărut în 1994 la editura Academiei de Științe a Moldovei, studii înmănușate pentru prima oară în volum într-o ediție aparte fiind traduse în românește (din spaniolă) aici, la noi. Din păcate, acest volum de pionierat nu prea este cunoscut de publicul larg, căci a avut un tiraj de numai 1000 de exemplare ce n-au ajuns pe rafturile librăriilor, ci au fost difuzate doar printre participanții la congresul al V-lea al Filologilor români (Iași-Chișinău, iunie 1994) și ulterior prin donații individuale.*

În general însă, deși în ultimii câțiva ani s-au tradus și s-au publicat în special în reviste și culegeri colective multe dintre studiile "ambasadorului" nostru în lume, opera sa nu este, spre regretul nostru, reprezentată în limba maternă a autorului în măsura în care o merită. Rămîne să ne mîndrim cu conștiința faptului că dacă nu avem toată opera coșeriană în limba română, avem în schimb foarte multe studii, publicate în alte limbi, în limbi de circulație universală, despre limba română, pe tema limbii române sau ilustrate cu material românesc, care apare în toată opera savantului, inclusiv în marile lucrări de ordin teoretic. Și cu speranța că odată și odată ea va

vedea lumina tiparului și în limba română în întregimea ei.

Să ne bucurăm totodată că, așa cum subliniază profesorul bucureștean Constantin Dominte, "ne aflăm în fața unui caz fericit, în care o valoroasă operă, românească prin geneza ei, nu are de înfruntat dificultățile accesului, adesea anevoios, spre universalitate, ci, de data aceasta, are de coborît dinspre binemeritata notorietate internațională la vatra originară".

Nu vreau să-mi închei alocuțiunea introductivă înainte de a atrage atenția celor prezenți, precum și a celor ce vor lua cunoștință de manifestarea de astăzi, că Eugeniu Coșeriu pe care îl vedeți aici printre noi, cu noi și alături de noi, este contemporanul nostru, că noi viețuim în aceeași perioadă istorică cu acest conațional celebru și că noi trebuie să prețuim această favoare a sorții (subliniez acest lucru în mod special) pătrunzîndu-ne de marea satisfacție și bucurie omenească de a putea să ne aducem pe viu omagiile noastre celui ce ne reprezintă în lume cu înaltă demnitate. În câteva rînduri în ultimii ani am reușit, din fericire, s-o facem; am fost martori oculari la mai multe momente de acest fel: și atunci cînd l-am ales ca prim Membru de Onoare al Academiei noastre, și atunci cînd l-am ales ca prim Doctor Honoris Causa al U.S.M., și atunci cînd i-a fost conferit primul titlu de Cetățean de Onoare al Municipiului Chișinău.

Colocviul pe care îl inaugurăm astăzi la Institutul de Lingvistică al A.Ș.M., este de asemenea un omagiu adus celui ce ne-a purtat faima prin sferile înalte ale științei lingvistice mondiale și se înscrie și el în seria de manifestări culturale ce trebuie să ne facă cinste și prin care vom rămîne în istoria științei.

Eugeniu COȘERIU

CONCEPȚIA MEA DESPRE LIMBAJ ȘI LINGVISTICĂ ȘI RECEPTAREA EI ÎN DIFERITE ȚĂRI DIN LUME

Am de spus cîteva lucruri ca introducere la acest colocvii. Primul lucru, înainte de cele care se referă direct la tema colocviului, este un cuvînt de mulțumire pe care trebuie să-l exprim, foarte emoționat, foarte mișcat pentru faptul că aici, în capitala patriei mele mici, s-a organizat acest colocvii cu toate greutatea pe care le cunosc. Deci, aș vrea să mulțumesc mai întîi Academiei, Institutului de Lingvistică al Academiei, prietenului meu Silviu Berejan, celorlalți prieteni, dlui Anatol Ciobanu, mai ales, și aș vrea să vă mulțumesc și dumneavoastră, tuturor, că ați binevoit să aderați la acest mic omagiu, fără îndoială, nemeritat, însă care vine totuși din inimă, fiindcă îl înțelegeți și dumneavoastră și îl înțeleg și eu, ca un omagiu adus unui conațional, mai norocos decît cei care au rămas aici, pentru că, plecînd în lume, a putut să plece mai puțin din lumea noastră spirituală, din lumea tradițiilor noastre, pe cînd cei care au rămas au fost obligați să iasă din aceste tradiții și să se apropie de altele, care nu erau ale lor.

Cu aceasta închei cuvîntul de mulțumire și trec la text cu o temă care se leagă tocmai de tematica și problematica colocviului. Va fi vorba despre concepția mea despre limbaj și lingvistică, despre receptarea acestei concepții și a lucrărilor mele în general, în diferite țări din lume. Aș dori să precizez foarte pe scurt atît concepția mea, cît și receptarea ei și țin să motivez că această receptare, fără îndoială, este parțială și voi

încerca să explic de ce este parțială. În general, receptările sînt întotdeauna parțiale, chiar atunci cînd s-ar părea că sînt integrale. Și spun asta, fiindcă ceea ce se receptează ușor este deja parțial. Deci, cineva creează o mică tehnică foarte discutabilă (e vorba, de exemplu, de topologie). Și imediat e foarte ușor să fie adoptată, și acceptată, dar toți încep să caute o topologie care nu este legată de nici un fel de concepție generală asupra limbajului și care se poate face independent de alte concepții, de alte aspecte ale limbajului. Își propune cineva să dezvolte o tehnică de descriere a sistemelor lingvistice independent de legăturile imediate ale acestor sisteme cu toate celelalte aspecte ale limbajului. Această metodă poate fi aplicată repede. Tehnica respectivă a lingvisticii structurale din America de Nord se învîța mai mult sau mai puțin într-un an și după un an se încerca imediat descrierea unei limbi. În cazul meu e mult mai greu, fiindcă e vorba despre o concepție complexă, tocmai fiindcă e bazată pe principiile cele mai simple și cele mai la mîntea omului (dacă n-aș spune chiar la mîntea unor păsări) și privește tot limbajul, toate formele lui dintr-un punct de vedere unitar, cu anumită coerență. De aceea receptarea, chiar cînd a fost bine înțeleasă, a fost în mod necesar parțială atît în țările în care lucrările mele au fost traduse, cît și în țările în a căror limbă au fost publicate. Mă refer la Japonia unde s-a tradus cel mai mult: șapte volume mari cu foarte multe lucrări. Cînd

vorbesc de țările în limba cărora s-au scris lucrări, mă refer mai ales la Spania și la țările de limbă spaniolă, la Germania și la țările de limbă germană. De ce pare parțială, fără legătură cu restul de concepții și fiind în fiecare caz posibil ca în restul de concepții fiecare lingvist care a adoptat un aspect să fie cu totul de altă părere sau să nu aibă nici o părere? Precum spuneam despre un lingvist sovietic, acum răposat, că nu are nici un fel de concepție despre limbaj, despre limbă, despre gramatică, declinare, cazuri, însă are o teorie a genitivului. De multe ori, nu numai în lingvistica sovietică, ci în general în lingvistică, se întâmplă o parțializare de extremă. În U.R.S.S. am fost receptat, poate, în primul rând. Deși în *Dicționarul Enciclopedic Moldovenesc* am fost amintit foarte târziu, în *Bol'shaia Sovetskaia Enziklopedia* eram inclus de mult și totul se trata în detaliu. Deci, în U.R.S.S., unde s-a început receptarea, unde s-a tradus pentru prima dată o carte întreagă, și anume *Sincronia, Dia-cronia și Istoria* (în volumul al treilea din seria "Novoie v lingvistike"), au fost preluate două lucruri: pe de o parte, ideea de normă în mai multe interpretări, multe dintre ele parțiale, fiindcă legăturile acestei noțiuni nu corespundeau cu tot restul concepției în lingvistică. Fiecare a luat ceea ce îi putea servi pentru aplicare imediată. Pe de altă parte, a fost preluată ideea primatului istoric în lingvistică, în general, nu teoria mea realistă despre schimbarea în lingvistică, ci numai importanța istoriei văzută, fără îndoială, în altă perspectivă. Deci, parțializarea în acest sens, utilizarea anumitor idei care puteau fi integrate în alte concepții.

În Spania și în țările de limbă spaniolă cel mai mult s-a răspândit (din cu totul alte motive) semantica structurală, fără să se observe că această semantică structurală rămâne numai o parte anumită a semanticii. În felul acesta s-a preluat toată concepția mea despre sistemul de tipuri și aspecte, aplicând-o la o problemă particulară într-o viziune care, în acest sens, devenea și ea particulară. Concepția mea nu era particulară, fiindcă era o părticică, o pietricică

dintr-un mozaic mult mai complex. Aproape pretutindeni, în toată lumea, s-a adoptat viziunea mea cu privire la varietățile lingvistice. Aici s-a vorbit despre terminologia lui Coșeriu. În realitate, de la bun început am afirmat că este vorba nu de o concepție, ci numai de o anumită terminologie și această terminologie, în partea ei esențială și fundamentală, a fost introdusă de romanistul norvegian Fludal, care a făcut această diferență între diastratic, diatopic și sinstratic, sintopic.

La început am adoptat această terminologie pentru o concepție care avea fundamentul ei și am adăugat numai un tip nou, neprevăzut la Fludal — diafazic și sinfazic. Pentru mine dimensiunea varietății în limbă este o dimensiune fundamentală, care se opune dimensiunii omogenității și care opune în ceea ce numim sincronie, trei discipline sincronice unei a patra discipline, pe care o putem numi, în general, gramatică; trei discipline sincronice ce studiază dimensiunea varietății, care este tot atât de importantă, chiar și în vorbire, ca și dimensiunea omogenității, știința disciplinei date fiind tocmai ceea ce se numește stilistică, stilistica limbii și ceea ce denumim dialectologie, când e vorba de varietate, nu de sistemă. În alte cazuri s-a considerat mai mult în partea de aplicare, în partea de lingvistică aplicată, tot așa direct și fără legătură cu concepția generală. De altfel, și această receptare în U.R.S.S. se alătură mai ales acestei lingvistici aplicate, fiindcă era vorba de cultivarea limbii. De multe ori s-a considerat mai ales această parte aplicată la predarea și la învățatul limbilor. În alte cazuri s-a considerat încă mai puțin — numai un aspect parțial, numai lingvistica de traduceri sau s-a adoptat numai lingvistica textuală. Chiar și în România, unde s-a adoptat ceva, lingvistica textuală s-a adoptat numai în această parte, mai ales cu privire la noțiunea de excens. E adevărat, că mulți lingviști, chiar în România, vorbesc de lingvistică textuală fără să mă amintească și fără să vorbească de text. Această receptare parțială e caracterizată prin anumite devieri sau interpretări echitabile.

Tocmai din cauza acestei complexități ele conțineau la început alte concepții. Voi spune foarte pe scurt despre ce este vorba. Toate aspectele, toate propunerile pentru a rezolva probleme generale sau parțiale, probleme de lingvistică teoretică, lingvistică instructivă și lingvistică aplicată, decurg dintr-o concepție unitară, omogenă, coerentă, concepție atât epistemologică, cât și obiectivă, adică cu privire la obiectul însuși al disciplinei. Din punct de vedere epistemologic concepția despre teoria științei se reduce la spusa lui Platon despre logosul adevărat: "E drept să spui lucrurile cum sînt". Ceea ce pare foarte ușor e și ceea ce este enorm de greu. Lucrul cel mai greu cu care avem de-a face în știință e să încercăm să spunem lucrurile așa cum sînt, fiindcă întotdeauna vedem lucrurile dintr-o anumită perspectivă, într-un anumit moment istoric. Numai în intuiția lucrurile se prezintă în totalitatea lor. Imediat ce trecem la reflexivitate, începem să desfășurăm, să dezvoltăm această intuiție, trecem în mod necesar la consolidări în destinul științei în general. Trebuie să ne întoarcem mereu la intuiția originară, care ne oferă totalitatea. Și a spune lucrurile cum sînt într-o știință umană înseamnă a spune lucrurile așa cum le spune vorbitorul în intuiția lui de vorbitor.

O caracteristică generală a tuturor instituțiilor umanistice constă în faptul că aici este vorba de activitățile omului și deci, fundamentul nu este o ipoteză ca în cazul științelor naturale. În acest caz este vorba de știință în sensul vechi, românesc al cuvîntului *știință*, de acea știință originară pe care omul o are cu privire la sine însuși și la activitățile lui. Deci, a spune lucrurile cum sînt înseamnă a le spune, cum se arată ele în intuiția vorbitorului ca vorbitor, așa cum în cazul picturii este vorba de intuiția pictorului și cum în cazul filozofiei este vorba de intuiția filozofului. Asta din punctul de vedere al teoriei științei.

Iar din punctul de vedere al obiectului însuși am vrut să încerc o explicare sau o motivare parțială, numai incipientă, a limbajului în totalitatea sa, în formă de explicare și realizare în motive.

Deci, am plecat spre obiectul științei lingvistice hotărît să nu rămîn într-un spațiu local și istoric, ci să intru în discuție, să mă iau la harță chiar, cu toți reprezentanții cei mai importanți ai lingvisticii. Așadar, problema o puneam în modul următor:

Dat fiind că se născuse structuralismul ca urmare și aplicare a concepției lui Ferdinand de Saussure, eu nu mi-am pus scopul de a căuta neadevărurile și limitele structuralismului, ci dimpotrivă. Și dat fiind că structuralismul trebuie să corespundă unei intuiții, să fie apoi o parțializare, primul lucru pe care trebuie să-l aflăm este adevărul acestei concepții!

Fiecare concepție conține în mod necesar un sîmbure de adevăr, dacă este o concepție prezentată cu bună-credință. Nici o greșeală în domeniul nostru, în domeniul uman, nu este numai o greșeală. Toate greșelile conțin cel puțin un sîmbure de adevăr.

Deci, am început cu baza însăși, pornind de la Ferdinand de Saussure. Marele lingvist francez spunea că el n-a găsit la alți lingviști limita importanței interesante, a găsit numai confirmarea propriilor lui concepții sau idei. Alți lingviști spuneau că nu datează absolut nimic lui Ferdinand de Saussure. Cred și eu că, dacă acceptăm ceea ce spuneam — că baza lingvisticii este intuiția vorbitorului — este imposibil să nu datorăm ceva înaintașilor noștri, fiindcă toți oamenii au fost totdeauna dependenți de toți cei care au fost de bună-credință, care au încercat să spună adevărul, să spună ceva despre lucruri așa cum sînt și despre lucruri, despre care ei nu știau nimic, fiindcă erau agenții acestei activități, care este activitatea lor lingvistică. Mi-am propus întotdeauna să văd în ce sens are dreptate Ferdinand de Saussure și am putut constata că are dreptate cu privire la un aspect esențial al limbajului, care este denumit **tehnica liberă a limbii funcționale**, o noțiune destul de complicată, fiindcă înseamnă numai tehnică liberă, deci nefixată, și numai a limbii funcționale, deci a unui sistem lingvistic omogen. Și acest sistem omogen se poate studia numai din punct de vedere structural, fiindcă a studia un text din punct de vedere structural nu înseamnă a impune

structuri limbii, ci a constata care sînt structurile efective într-o limbă. Și acolo unde sînt structuri imperfecte se observă, se constată că sînt imperfecte, structurile nefiind altceva decît forma relațiilor interne într-un domeniu sau un obiect oarecare. Structurile se pot descoperi numai într-o limbă unitară, într-o limbă funcțională. Se pune imediat problema ce lasă deoparte, ce pune între paranteze structuralismul în mod necesar. Structuralismul coerent este în acest sens ascetic, adică face foarte multe sacrificii. Ca să se poată concentra trebuie să se elimine tot felul de aspecte ale limbajului. Și, dacă stabilim ce se pune între paranteze în structuralism, ne întrebăm imediat: cum se poate recupera tot ceea ce a fost eliminat provizoriu dintr-o lingvistică integrală?

Aceasta era a doua problemă. Am vrut să văd care este adevărul lingvisticii structurale cu privire la sistemele omogene și atunci am văzut acolo că era nevoie mai întîi să distingem cel puțin trei planuri diferite: **planul normei, planul sistemului de opoziții și planul principiilor sau al tipului lingvistic** în fiecare sistem lingvistic. De aici, această deosebire dintre sistem și normă, ce are loc cu totul precis în concepția mea, și deosebirea dintre sistem și tip lingvistic și planul de principii al unei tehnici istorice a limbajului.

Unde se poate dezvolta aici lingvistica integrală?

În cadrul structuralismului se poate dezvolta o lingvistică a normei care n-a fost dezvoltată, se poate dezvolta o tipologie lingvistică care din nou n-a fost dezvoltată, ea era, chiar, ignorată de Ferdinand de Saussure. Și aici trebuia numaidecît să-i împac pe Ferdinand de Saussure cu Wilhelm von Humboldt. Chiar în cazul tipologiei, am această satisfacție, am prezentat acum treizeci de ani și mai bine o tipologie ca fiind tipologia humboldtiană, cum ar fi făcut-o Humboldt, dacă ar fi făcut tipologie. Și acum cîțiva ani, am avut satisfacția, printr-o elevă de la Tübingen, care, cercetînd manuscrisele lui Humboldt, a găsit și un manuscris despre o gramatică mexicană, în care Humboldt dezvoltă o tipologie exact

așa cum mă gîndisem eu, cu treizeci de ani în urmă, că ar fi făcut-o dacă ar fi făcut tipologie, adică plecînd de la sistem, reducînd sistemul la treizeci și cinci de trăsături, apoi reducînd aceste treizeci și cinci de trăsături numai la opt esențiale și găsind în sfîrșit în aceste opt principii de organizare ale limbii. Apoi era nevoie să fie dezvoltate, într-adevăr, disciplinele cu privire la sistemul lingvistic, adică la ceea ce era baza și obiectul prin excelență ale structuralismului. Și atunci a fost nevoie, ceea ce am și făcut, să construim o fonologie funcțională într-o carte despre formă și substanță în sunetele limbajului, să dezvoltăm o semantică sau lexică structurală care e fixată numai aici, în acest domeniu, și să dezvoltăm o sintaxă funcțională sau gramatică funcțională tot așa izolată de sistemele omogene.

Ce trebuia de făcut așadar, ca să rezolvăm a doua problemă, adică să recuperăm tot ceea ce se pusese între paranteze?

Ei bine, mai întîi trebuia să observăm că structuralismul se concentrează asupra nivelului limbilor, adică al tehnicilor istorice ale vorbirii și că nu consideră tehnica generală a vorbirii ca activitate universală, și că nu confundă cu tehnica limbilor tehnica discursului, tehnica fiecărui act de vorbire și a fiecărui text.

Deci, era nevoie, cel puțin, să se schițeze o lingvistică a vorbirii ca lingvistică diferită de lingvistica limbilor care a fost întotdeauna partea centrală a lingvisticii. Ceea ce am și făcut în **Două probleme ale unei lingvistici a vorbirii**.

Și era nevoie să dezvoltăm o lingvistică a textului, care într-adevăr să se concentreze asupra acestui nivel al limbajului. Deci, am dezvoltat o lingvistică a textului. Despre tot ce în vorbire depinde nu de structura limbii, ci de cunoașterea lucrului, de cunoașterea universului, de cunoașterea lumii. Era nevoie (și am și propus-o de mai multe ori) de o știință a cunoașterii lumii prin vorbire și prin normele vorbirii, o știință pe care eu am numit-o *skenologie lingvistică*, de la cuvîntul grecesc *skenos*, care înseamnă "lucru".

Apoi, era nevoie să dezvoltăm

(întrucît nu vorbim numai despre lume, ci vorbim și despre limbă și există tot felul de norme care se referă la această vorbire reflexivă) o lingvistică a metalimbajului.

Problemele metalimbajului sînt foarte numeroase. Numai despre metalimbaj în traducere o elevă a mea a scris o teză de doctorat de 800 de pagini, unde se înțelege, a aplicat în esență, a dus mai departe ideile mele despre metalimbaj.

Apoi era nevoie să distingem ceea ce e limbaj primar, vorbire despre lume, de ceea ce depinde de o vorbire care a fost, de ceea ce se reia deja ca structurat, să deosebim acest discurs repetat, tot fixat deja sub formă de construcție, de tot ce este tehnică liberă pe care o aplicăm astăzi în acord cu anumite reguli. Ar fi foarte greu să explicăm din punct de vedere structural și într-o descriere structurală exemplul *cai verzi pe pereți*, unde nu există nici *cai verzi*, nici *pereți*. Sau să găsim sensul cuvîntului *frunză* din expresia *a tăia frunze la cîini*. O altă elevă a mea, poloneză, a scris, în acest an, o lucrare excepțională de vreo 500 de pagini numai despre forma discursului reflectat în traduceri.

Era nevoie să deosebim sincronia de diacronie și să înțelegem ce înseamnă diacronia pentru vorbitori, fiindcă vorbitorii întrebunțează mai multe sisteme pe care le pot ordona din punct de vedere diacronic, înțelegîndu-le ca mai vechi sau mai noi. Numai un exemplu dintr-o limbă foarte fixată — o limbă actuală — din limba franceză exemplară. În această limbă unii vorbitori se folosesc de trei vocale nazale, iar alții de patru. Sînt foarte mulți și acei care vorbesc **uneori** cu trei și **alteori** cu patru vocale nazale. Și aceasta depinde de ocazie. În aceeași limbă sînt vorbitori care utilizează doi de e deschiși: unul scurt și altul lung și fac deosebire între ei. Pe cînd alți vorbitori nu pot face această deosebire — fiecare cu convingerea sa. Se înțelege că aceste sisteme sînt ordonate pe axa diacronică. Mai mult, rostirea cu patru vocale nazale este mai veche decît cea cu trei.

Deci, era nevoie de o diacronie a vorbitorului.

Apoi trebuia să facem aceste deosebiri între tipurile de varietate: varietatea în spațiu, cea diacronică, cea între păturile socio-culturale ale comunității, adică varietatea diastratică și varietatea după scopurile și ocaziile vorbirii. Era nevoie să arătăm care sînt principiile unor discipline ale varietății și să aplicăm, în sfîrșit, această știință integrală.

Sînt de acord cu principiul etimologic al lui Leibniz, care spunea că știința este mai practică în măsura în care e mai teoretică. De aici vin și căutările mele cu privire la învățatul limbilor, corectitudinea și politica lingvistică cu privire la traduceri. Adică, nu este o concepție a politicii lingvistice care să fie bazată numai pe politica situației parțiale și momentane. E vorba despre locul pe care îl are politica lingvistică din punctul de vedere al unei concepții generale despre limbaj și despre om.

Tot așa cu privire la traduceri. Pentru a traduce un text, trebuie să cunoaștem care sînt principiile traducerii. E important și faptul, cum se explică traducerea și procedeele aplicate de către traducători în cadrul acestei concepții generale despre limbaj.

Deci, sînt principii foarte simple: de a spune lucrurile așa cum sînt și așa cum le știi vorbitorii. Asta depinde de intuiție și de ceea ce este comun tuturor vorbitorilor. Fiindcă așa cum pentru a face lingvistică bună trebuie să-i observăm pe vorbitori și pe noi înșine ca vorbitori, tot așa pentru a face lingvistica traducerii, trebuie să-l observăm pe traducător și pe noi înșine ca traducători — să ne întrebăm: "Ce fac eu cînd traduc?". Aceasta e foarte simplu și în același timp extrem de complicat. Astfel, ne folosim de principiul unității lingvistice — de la lingvistica teoretică la cea aplicată, neuitînd alt principiu pe care îmi place să-l repet în ocazii similare, și anume că limbajul funcționează prin și pentru vorbitori și nu prin și pentru lingviști.